

VÁLEČNÉ VZPOMÍNKY JOSEFA MALOCHA JAKO HISTORICKÝ PRAMEN

Filip ŠRŮTEK

Období dočasné kontroly moci nad cizím územím se obecně nazývá vojenská okupace. Toto heslo je spojeno s násilím a konflikty v ulicích, ve vězeních, na frontách, v koncentračních táborech, ale i na politické scéně. Nejen tyto prvky nastolily boj dvou stran. Boj, kde na jedné straně stáli obyčejní lidé, kteří se pasivně či aktivně zapojili do vytváření organizovaných ilegálních odbojových skupin, a na straně druhé pak stála síla, jednota a víra v nadřazený německý národ. Odbojové organizace působily v mnoha zemích Evropy. Ze všech sil se snažily vzdorovat nacistickému okupačnímu aparátu – sabotážemi, atentáty, šířením ilegálních tiskovin atd.

Účelem této studie¹⁾ je analyzovat část textu, který pochází od člověka, jenž se zapojil do odbojové činnosti, prošel věznicí a koncentračním táborem a přežil pochod smrti. Přitom se práce zaměří pouze na pasáže z období odbojové činnosti, pobyt v Malé pevnosti Terezín (dále jen MP) a v poličejním vězení pražského gestapa. Část o nuceném pobytu ve Flossenbürgu, pochodu smrti a návratu domů za rodinou, bude nastíněna jen okrajově v kapitole o Josefu Malochovi. Řadu lidí postihnul nezáviděníhodný osud. S mnoha z nich se setkáváme v učebnicích a literárních dílech. Nicméně největší část odbojářů, kteří byli pronásledováni a zavřeni gestapem, upadla do zapomnění. Byli to povětšinou obyčejní lidé, jednotlivci, ale i celé rodiny.

Sice malý, za to výstižný střípek paměti doplňuje skládanku osudů lidí postižených nacistickým režimem. Přibližuje každodenní život obyčejného odbojáře a poté vězně. Člověka, co se snažil přežít a vrátit se domů za rodinou; za manželkou Emilií Malochovou, za dcerami Miloslavou (nar. 30. 8. 1935) a synem Josefem (nar. 29. 8. 1941). Zároveň popisuje nejen svůj život a osud, ale i osudy svých spoluvězňů a kamarádů.

1) Tento článek vychází z bakalářské práce autora obhájené na Ústavu historických věd FF Univerzity Pardubice. Práce vznikla pod vedením Doc. PhDr. J. Němečka, DrSc.

Zrada, zatýkání, vyslýchání, utlačování a zabíjení. Poznání, úcta, poučení, důvěra, víra a přátelství. J. Maloch si pamatoval na všechny tyto prožitky. Především si uvědomoval, že situace, ve které se v minulosti ocitl, by neměla být pro pozdější generace zapomenuta. Vzpomínky přinášejí mnohé doplňující informace a fakta z období druhé světové války. Všechny citované vzpomínky budou doslovně přepsané včetně gramatických a stylistických chyb a zvýrazněny kurzívou. V otázce židovského obyvatelstva bude dodržováno psaní velikosti písmen podle toho, jak určují pravidla českého pravopisu.

Josef Maloch

Josef Maloch se narodil 19. března 1912 v Litomyšli (okr. Svitavy), jednom z nejkrásnějších měst východních Čech, kde prožil své dětství a na které nezapomněl ani v těch nejhorších chvílích svého života, když o něm později psal ve svých pamětech. Bydlel ve Vognerově ulici v domě čp. 452.²⁾ První světovou válku jako dítě nepocítil zdaleka tak, jako tu druhou. Jak píše ve svých vzpomínkách: „*Neprodělal jsem boj s puškou v ruce, ale za ostatným drátem, kde právě tak jako na frontě umírali lidé...*“³⁾

Krize a nezaměstnanost za první republiky donutila nejen jeho k usilovnému hledání práce. Původním povoláním, kterým se po dokončení studia na litomyšlském gymnáziu vyučil, byla „sazečina“ neboli typografie. Té se však nemohl příliš dlouhou dobu věnovat, jelikož stálá pozice typografa byla nedostatkovým zbožím. Dvakrát týdně chodil po dobu pěti let na místní pracovní úřad pro razítka, které mu vyneslo sto korun podpory v nezaměstnanosti měsíčně. Nutnost přísunu peněz ho přivedla, spolu s dalšími, k práci závozníka u Státní silniční správy Litomyšl, kterou vykonával od února 1941 až do odvolání gestapem 27. května 1943.⁴⁾ Práce byla těžká a mohli ji vykonávat jen statní muži. V létě se jednalo především o nakládání a skládání kamenů a šterku z vagónů a vozidel jedoucích z lomu. V zimě pak jejich práce spočívala v údržbě silnic se sněhovými pluhy. I přes namáhavou práci a ruce plné mozolů se mezi těmito muži vytvořila dobrá parta, která si navzájem dokázala pomoci: František Famfulík, původním povoláním (dále jen pp.) natěrač, František Dvořák, pp. dělník, Karel Škeřík, pp. obuvník, Karel Machata, pp. obchodní příručí, Antonín

2) Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv (dále jen VÚA-VHA) Praha, osobní spis komise „255“, čj. 84736/69 – J. Maloch.

3) Soukromá dokumentace J. Daškové, Vzpomínky J. Malocha, s. 1. (dále jen Vzpomínky J. Malocha).

4) VÚA-VHA Praha, os. spis „255“, J. Maloch.

Kárský, pp. řidič z povolání. Na těchto dalších pět mužů autor vzpomíná takto: „*Za celé tři roky jsme si neřekli mezi sebou zlé slovo.*“ Také dodává: „*Bylo nás šest – zbyli jsme dva.*“⁵⁾

První zmíněný, o necelých šest měsíců mladší bývalý natěrač František Famfulík, který s J. Malochem jezdil též jako závozník, byl členem Komunistické strany Československa (KSC), působící za okupace v ilegality. Též byl napojen na levicovou ilegální skupinu Filipa Žaby z Kozlova u České Třebové a spolupracoval především se Stanislavem Zachařem. Pro tuto skupinu rozšiřoval zakázané Rudé právo, tiskoviny a vybíral peněžní částky na podporu ilegálních skupin a vězňů. Pro tuto činnost získal také J. Malocha. Prováděna byla při rozvozu silničního materiálu či při vykládce vagónů. „*Jezdili jsme po třech okresech, Litomyšl – Polička – Vysoké Mýto,*“ vzpomíná J. Maloch a ve svědectví to potvrzuje Karel Šmíd.

Dne 20. dubna 1943 v poledne byl F. Famfulíkem, který byl téhož dne odpoledne odvezen gestapem, předán balík⁶⁾ J. Malochovi, který jeho obsah předal u hasičské zbrojnice v Litomyšli spolu s domluveným heslem spojce z Žabovy ilegální organizace.⁷⁾ Jaromír Nepraš stanovil datum předání tohoto balíku do Malochových rukou již na 19. dubna 1943.⁸⁾

Po dlouhém měsíci nejistoty po Famfulíkově zatčení spadla klec i na J. Malocha. Pět týdnů se díval na limuzínu gestapa projíždějící kolem lomu a čekal, kdy právě na něj ukážou prstem. Ta chvíle přišla 27. května 1943 v 10 hodin dopoledne. Po cestě do Litomyšle přes Desnou a Dolní Újezd narazili na gestapo, které zpomalilo. „*Pootevřely se dveře a řidič dával znamení, abychom zastavili. Je zle! Z auta vyskočili dva gestapáci. Rozrazili dveře auta a křikli: Maloch, Dvořák – přestoupit!*“⁹⁾ Spolu s gestapem seděl ve voze jejich představený Ing. Filip. Ten musel jet s Němci hledat zatýkané, protože znal jak jejich auto, tak terén. Filip vystoupil v Litomyšli a německá limuzína dále pokračovala k četnické stanici na Lány. Toho dne gestapo zadrželo 17 lidí. Autor jmenovitě zmiňuje pouze některé, např. Šplíchala, hostinského Rovenského, bratry Karla a Františka Machatovy, Ladislava Pešinu, Aloize Lipavského, Václava Beneše, Václava Bláhu, Jana Famfulíka, Františka Zachaře, Josefa Chlebouna a Kmoška z Trstenice. Službu

5) Vzpomínky J. Malocha, s. 14.

6) Jednalo se o odcizený dynamit z lomu prostřednictvím Rudolfa Šplíchala, který jej předal Famfulíkovi.

7) Vzpomínky J. Malocha, s. 27.

8) Jaromír NEPRAŠ, *Litomyšlsko v odboji*, Svitavy 1987, s. 53. Nepraš se odkazuje na svědectví Malocha.

9) Vzpomínky J. Malocha, s. 28.

na německé četnické stanici měl Jiří Ježek. Díky jeho ochotě se zadržení mohli rozloučit s rodinami před cestou na gestapo v Pardubicích. Tu noc byli všichni převezeni do bývalé pardubické donucovací pracovny, která za okupace fungovala jako policejní věznice gestapa. J. Maloch byl poslán do cely číslo dvě. Tam strávil necelý měsíc a po výslechu byl odveden na pardubické nádraží a 17. června 1943 převezen z Aussendienststelle (AD, venkovní služebny) gestapa v Pardubicích do MP v Terezíně.¹⁰⁾

Zde začala nová etapa Malochova života. Po příjezdu do Terezína byli necháni všichni noví vězni asi čtrnáct dnů na izolaci. Poté, když každý dostal přidělenou celu (J. Maloch na dvoře č. 2), vyfasovali oblečení (úzkou vojenskou blůzu a štráfkové kalhoty). Všechny civilní šaty musely být odevzdány a dezinfikovány v naftalínu. J. Maloch se v Terezíně dostal na celu č. 8. Naproti, v cele č. 9, bydleli další vězni pocházející z České Třebové, z Žabovy ilegální skupiny. 2. prosince 1943 dostali své civilní oblečení, naložili je na nákladňák a odvezli branou terezínské pevnosti směr Praha a pak na Flossenbürg. Spolu s Malochem odjížděli Karel a František Machatovi, Alois Lipavský, František Štyndl, Karel Šmíd a Jindřich Vavřín.

Ve dnech 15.¹¹⁾ až 17. prosince¹²⁾ 1943 byl J. Maloch transportován do bavorského koncentračního tábora (KT) ve Flossenbürgu, kde dostal přidělené vězeňské číslo 752.¹³⁾ Zde vykonával práci tzv. boréra v žulovém kamenolomu (tzv. Schody smrti) až do likvidace tábora 20. dubna 1945. Během nuceného pobytu v tomto KT trpěl J. Maloch zraněním nohy, které ho poznamenalo i nadále v jeho životě. Diagnóza zněla: vleklý zánět levého bérce.¹⁴⁾ V důsledku ze západu se blížících amerických jednotek byla tzv. pochodem smrti uskutečněna evakuace tábora, která trvala tři dny. Vyprázdněný tábor se dočkal 24. dubna 1945 osvobození americkou armádou.

Po pochodu smrti osvobození vězni zůstali nějakou dobu na opuštěném zámečku v Stamsriedu v Bavorsku, odkud odjeli, když Praha volala o pomoc při vypuknutí Pražského povstání. S odcizeným koněm odjelo na vlastní pěst šest Pražanů a tři bývalí vězni z východních Čech směrem na

10) Národní archiv (dále jen NA) Praha, fond Okupační vězeňské spisy (OVS) 1939–1945, inv. č. 25, kniha osob předaných z mimopražských úřadoven gestapa do věznice pražského gestapa v Terezíně na Malé pevnosti, duben 1943–1945.

11) NA Praha, OVS/KT-OVS, 1939–1945, inv. č. 25.

12) *Tamtéž*, inv. č. 21, složka 2, kart. 21, Soupis seznamů vězňů KT Flossenbürg pořízených Ústředním pátracím úřadem (Central Tracing Bureau) Armády USA a soupis zkratk použitých v seznamech.

13) *Tamtéž*, inv. č. 21, složka 2 a složka 4, kart. 21.

14) VÚA-VHA Praha, os. spis „255“, J. Maloch.

Domažlice a poté dodávkou do Prahy. 9. května 1945, v den osvobození hlavního města, dorazilo všech devět osob do Prahy. Po návratu J. Maloch onemocněl a léčil se doma u svého spoluvězně Jana Mourka. Domů za svou rodinou se vrátil až koncem měsíce.¹⁵⁾

Po návratu do Litomyšle dostal na starost uhelné sklady¹⁶⁾ po odsunutých Němcích (tzv. národní správa). Jeho syn Josef Maloch ml. na toto místo vzpomínal 5. ledna 2013 takto: „*Měl to uhlí v sobě. Už jeho táta, čili můj děda, taky Josef Maloch, měl obchod s uhlím. Dodnes si pamatuji nápis na té budově Berta Kalous Köhlenhandlung.*“

V roce 1945 vstoupil J. Maloch do KSČ, ale již po čtyřech letech ze strany vystoupil. Důsledkem tohoto činu bylo později přidělení do nápravněvýchovného pracovního tábora v Jáchymově, ze kterého se dostal až díky vyhlášení amnestie. Po návratu z Jáchymova pracoval v továrně Vertex. Nakonec se vrátil ke své práci v tiskárně ve Vysokém Mýtě, kde zůstal až do důchodu. Zemřel 29. ledna 1984 ve věku 71 let.

Autorova motivace k sepsání vzpomínek

Každý autor, který píše o zážitcích veselých či smutných, dbá na to, aby jeho vzpomínky, promyšlené třeba již několik let dopředu, měly co nejvíce autenticity a výpovědní hodnoty. Vychloubání a hrdé přezírání minulosti jde v tomto případě většinou mimo papír pisatele, ačkoli u podobných zápisů vzpomínek se s těmito prostředky můžeme setkat. Válečné vzpomínky se dají rozdělit na dva druhy. Na vzpomínky z vězení, trestnic, káznic a táborů a dále na vzpomínky z fronty. V případě vzpomínek z fronty je jisté vyzdvihování na místě a lze jej povětšinou považovat za přijatelné, jestliže se autor drží ve svém příběhu pravdivých skutečností a faktů.

Jako mnozí vězni z táborů sepsal i J. Maloch svůj „životní román“. Každý vězeň měl jiný příběh, nicméně každý se s osudem svým a svých blízkých vyrovnával jiným způsobem. Někteří chtěli co nejrychleji zapomenout na prožité hrůzy, nechtěli o nich již mluvit a často se nesvěřili ani rodinným příslušníkům. Jiní pamětníci se častokrát snažili ze sebe tyto příběhy vypsát; nechat své myšlenky spát a uzavřít je do papírů. Poté byla možnost je buďto vydat tištěné nebo je uzavřít do šuplíku stolu, kde zůstaly přístupné jen nejbližšímu okolí pisatele. Tlustý, zelený, modře

15) Vzpomínky J. Malocha, s. 229–278.

16) NA Praha, fond Svaz protifašistických bojovníků (dále SPB) – ústřední výbor, (1945) 1951–1969. Dokládá to členská přihláška Svazu osvobozených politických vězňů v Praze.

linkovaný sešit v pevné vazbě měl zůstat připomenutím Malochova života pro syna, dcery, vnuky a vnučky. O žádném publikování memoárů se autor nikdy nezmínil. Též o válce nikdy nechtěl příliš mluvit. Vždy odbíhal od tématu a vyhýbal se odpovědím.¹⁷⁾ Po více než třiceti letech však vzal do ruky psací pero, sešit a začal psát. To vše hlavně proto, aby co nejlépe splnil nejdůležitější poselství svého díla a tím je varování před podobnými režimy a autoritářskými počiny, které vedou k utlačování osobní svobody člověka. Shledával, že nejvýznamnější je poučení z minulosti. Proto sepsal své válečné vzpomínky, které zůstaly pouze na papíře, uzavřené ve stolu.

Jen výjimečně se v té době můžeme setkat s autorem, který by se ztožňoval s americkou politikou. Většinou v souladu s tehdejším bipolárním rozdělením světa silně lpěli na vůdčím postavení Sovětů. Někteří tak píší až radikálně protiamericky. Nicméně mnozí autoři byli spíše pohoršeni justičními přelíčeními a postupy Američanů vůči nacistům. Často tato stanoviska podmiňovali svými stranickými pohledy komunistů. L. Pernica ve svých vzpomínkách klade důraz na přelíčení s nacisty z Flossenbürgu v Dachau v roce 1946, kterému byl sám přítomen. Podle něj Američanům nestačila svědectví podávaná vězni, jelikož považovali za nutné znát přesná data a čas, čísla vězňů atd. Dalším nepochopitelným rozhodnutím bylo pro L. Pernicu nepřizvání sovětských zajatců, na kterých se páchaly největší zločiny.¹⁸⁾ I proto své vzpomínkové dílo nazval *Americká „spravedlnost“ v praxi*. Vzpomínky J. Malocha jsou orientovány také spíše prosovětsky, nicméně je v nich jen málo takových znaků. Američany prý považoval za „frajery“, tvrdí jeho dcera J. Dašková.

Zajímavostí je, že mnohé ze vzpomínkových prací byly po smrti pamětníka přepsány a upraveny potomky vězňů. Úpravy spočívaly především ve vypuštění prokomunistických částí oslavujících sovětského vojáka, jelikož popularita komunistů upadla v důsledku událostí po listopadové revoluci 1989. Častokrát se tak měnily i názvy celých kapitol a podkapitol. Tím však může být autenticita vzpomínek do značné míry poškozena.

Cesta vzpomínek

Zde je na místě zhodnotit cestu, kterou sepsané vzpomínky urazily během několika desetiletí od svého vzniku. Jako pramenný materiál mi byla poskytnuta, se souhlasem dcery J. Malocha J. Daškové, kopie originálu sešitu, do kterého J. Maloch psal, kreslil, vlepoval doprovodný materiál atd.

17) Z rozhovoru s J. Daškovou v Pardubicích, dne 7. března 2013.

18) NA Praha, fond SPB, Leoš Pernica, inv. č. 537a, 537b.

Malochovy paměti na válečné období začal autor psát mezi roky 1979–1981. Po jeho smrti koncem ledna 1984 byl popsaný sešit uložen u jeho dcery, která originál opatruje dodnes. Druhým autentickým pramenem mi byla kopie audiokazety natočené v roce 1983 pro redakci Československého rozhlasu v Hradci Králové.

O těchto dvou pramenech jsem se dozvěděl od Malochova syna, Josefa Malocha ml., který mně nejprve poskytl vzpomínky upravené a přeepsané J. Daškovou. Na ní jsem byl po přečtení tohoto textu odkázán, jelikož, jak jsem již zmínil, dosud vlastní originál sešitu, který se pokusila přepsat a vydat k 60. výročí konce války, což se však nezdařilo.

Popis, vzhled a jazyk vzpomínek

Originál vzpomínek, napsaných do zeleného linkovaného sešitu J. Malochem 30 let po válce, čítá 278 popsaných stran formátu A5 a několik stran volných. Text je rozdělen do pěti kapitol. Že se jedná pouze o koncept, jak výše zmiňuji, si dovoluji usoudit podle několika znaků: 1) Jedná se o rukopis a nikoli o text psaný na stroji – velké, tiskací, ručně psané písmo; 2) Množství chyb – stylistické i gramatické; 3) Škrty v textu.

Paměti jsou jazykově lidové a mnohotvárné. Chci tím říci, že autor jednou psal spisovně až poeticky (především v částech o domově, přírodě a rodině), podruhé se nebál použít nespisovné až vulgární výrazy (gestapák, kretén). V této jazykové konfrontaci je dobře vidět, jakými hodnotami se autor řídil. O tom, co nesnášel nebo miloval, pak náležitě mluvil a psal. J. Maloch do textu vkládal vlastní i cizí ilustrace, fotografie a další výpočetní dokumenty. I podle knižního řešení a rozdělení vzpomínek by se dnes s jistotou dalo usuzovat, že autor tyto memoáry chtěl knižně vydat. Celé dílo je psáno beletristicky. To dává těmto vzpomínkám na válku živou a čtivou formu, která však nepostrádá fakta. Naopak vtáhne čtenáře do příběhu, který vězeň v koncentračních táborech prožil.

Věnování Františku Famfulíkovi

Dá se říci, že autor v této části torzovitě nastínil svou dosavadní práci u Státních silnic. Poprvé se zde zmínil o svých spolupracovnících, Fr. Dvořákoví, K. Škeříkovi, K. Machatovi, T. Kárákém a především o F. Famfulíkovi. Poslední jmenovaný, jak jsem již výše uvedl, byl původním povoláním natěrač, který spolupracoval s ilegální skupinou F. Žaby z České Třebové. Za tuto spolupráci byl Němci zatčen 20. dubna 1943, vyslýchán gestapem a následně popraven na Kobyliské střešnici. F. Famfulík získal autora těchto vzpomínek pro svou ilegální činnost, za kterou

byl též uvězněn a poslán do MP Terezín a koncentračního tábora. Zajímavé je, že vzájemné přátelství, které zapříčinilo odtržení J. Malocha od rodiny a domoviny, přetrvalo až do autorovy smrti v roce 1984. Jako první důkaz Malochova přátelství k popravenému bylo přiloženo parte F. Famfulíka. Druhým důkazem je pak následující věnování:

„Tyto sepsané vzpomínky jsou věnovány na počest mého kamaráda Franty Famfulíka za statečnost, kterou projevil při výsleších. Nepromluvil víc, než bylo třeba a tím mě zachránil. Jinak bych byl zrovna jako on o hlavu kratší.

Dík Franto, byl jsi statečný.

Čest Tvoji památce!¹⁹⁾

Za jakýsi dovětek věnování lze považovat přiložený soupis Malochových přátel, kamarádů a známých na posledních čtyřech stranách této subjektivně, přesto obecně zbarvené kapitoly. Jména byla sepisována zpočátku abecedně, avšak někde toto pravidlo dodrženo nebylo. Lze usuzovat, že o některých svých blízkých nesehnal dostatek informací ve chvíli, kdy autor vzpomínky sepisoval. U některých jmen je napsáno, kde a jakým způsobem došlo ke smrti (popraven, zemřel, plyn, padl). Někde však tyto informace chybí, buď zčásti, nebo zcela.

Odbojová činnost, aneb osudu se nevyhneš

Pro člověka, který roky čekal na práci ve svém oboru (sazečíně), byla volba vzít do ruky lopatu a dřít se v kamenolomu přijatelnější, než dále čekat na pracovní místo v tiskárně. Pro člověka, který i před válkou neměl legitimaci u žádné politické a s režimem korektní strany, bylo takové specializované místo za války téměř k nenalezení. Autor však tímto rozhodnutím doufal v to, že se vyhne nasazení v „Reichu“ a problémům, které jsou s tím spojené. Tiskařina v té době bylo poměrně nevďěčné řemeslo. Agitace letáčky a ilegálními časopisy se vždy v zárodku musela hledat právě u tiskařského stroje. Vše se nakonec ukázalo jinak. Větve ilegálního boje s nacismem zasahující vzdělané i nevzdělané, bohaté i chudé, zasáhly též spolupracovníky v Malochově nové práci.

Zde J. Maloch popisuje odboj a zatčení Františka Famfulíka, který spolupracoval s Petrem Jilemnickým, Rudolfem Pohorským (zahynul na gestapu v Pardubicích – vyskočil z okna) a dalšími. Autor dodává: „*Je ale*

19) Vzpomínky J. Malocha, s. 16.

*jisté, že k narozeninám dostal Hitler i našeho Frantu.*²⁰⁾ To se stalo 20. dubna 1943, v den padesátých čtvrtých narozenin vůdce A. Hitlera. Přesně dva roky předtím, než se začal evakuovat KT Flossenbürg a J. Maloch se vydal na pochod smrti.

Poté se situace zklidnila až do konce května. Přes měsíc nikdo o odvezeném Famfulíkovi nevěděl. Až později, během svého výslechu, se Maloch ujistil, že Famfulík nic neprozradil. Nová akce gestapa se rozjela na konci května 1943. Příčinou tomu byl tvrdý výslech odbojáře St. Zachaře. Ten si vedl notes se jmény lidí, kteří přispívali postiženým válkou a okupací. Právě Zachařovi odevzdával zatčený Famfulík peníze z výplat svých kolegů a přátel (včetně Malocha).²¹⁾ Nevědomost o tom, zda Famfulík na gestapu promluvil, byla pro J. Malocha v tu chvíli, kdy se na silnici pod lomem opět objevilo vozidlo gestapa, děsivá. Moc dobře věděl, za co by byl v takovém případě vyslýchán. Ani teď ale v lomu nezaznělo jméno Maloch, nýbrž Šplíchal. Dopoledne stejného dne však přece Malochovo jméno vyřčeno bylo. Zatkli ho pardubičtí „gestapáci“, bratři Alois a Heinrich Aschenbrennerové.²²⁾ „*Bylo 27. května 1943 – 10 hodin dopoledne.*“²³⁾

Po zatčení se automobil gestapa rozjel směrem na četnickou stanici v Litomyšli (ul. Lány). Zde J. Maloch zjistil, že toho dne bylo zatčeno 17 lidí povětšinou od správy silnic. V podvečer, kdy čekali na zbytek zatčených, se měli všichni možnost rozloučit se svými rodinami. Tehdy viděl J. Maloch svého rok a půl starého syna a manželku, co se války týče, naposledy. Setkání s rodinou bylo pro něj na dlouhou dobu poslední šťastnou událostí.

Ilegální činnost Filipa Žaby

V průběhu podzimu 1940, krátce po zatčení celého výboru I. ilegálního OV KSČ v České Třebové byl ustanoven nový, II. ilegální OV KSČ v České Třebové, do jehož čela byl jmenován Antonín Kraus. F. Žaba (1. 5. 1914, Česká Rybná – 25. 10. 1943, Brandenburg) byl do výboru přijat dodatečně a z rozhodnutí výboru se ujal vedení mládežnické organizace Mládež proti Hitlerovi.²⁴⁾ Žaba současně působil i v ilegálním KV KSČ Pardubice a vedle toho se stal také členem IV. ilegálního OV KSČ v Litomyšli, který vytvořil

20) *Tamtéž.*

21) Soukromá dokumentace J. Daškové, Československý rozhlas, pořad *Hrůza zvaná Flossenbürg*, vypráví J. Maloch, Hradec Králové, 1983.

22) *Tamtéž.*

23) Vzpomínky J. Malocha, s. 28.

24) Martin ČÍZEK, *Protinacistický odboj v České Třebové v letech 1939–1945*, Pardubice 2012 (diplomová práce FF Univerzity Pardubice), s. 112.

sít' v této oblasti. Ta vznikala ještě v době činnosti III. ilegálního OV KSČ v Litomyšli, který se opíral především o město Litomyšl a jihozápadní část Litomyšlska. Kromě Žaby byli členy IV. ilegálního OV KSČ Litomyšl F. Famfulík a St. Zachař, oba z Litomyšle. St. Zachař byl od konce roku 1940 spojkou mezi III. ilegálním OV KSČ Litomyšl a I. ilegálním OV KSČ Česká Třebová, kdy vozil ilegální tisk. V této době se St. Zachař seznámil s ilegálními pracovníky z Českořebovska, především s Karlem Štusákem z Pazuchy a Rudolfem Starým z Kozlova, kteří jej seznámili s F. Žabou. Ten spolu se St. Zachařem začal vytvářet novou, na III. ilegálním OV KSČ v Litomyšli nezávislou, ilegální síť. Když Rudolf Pohorský, člen litomyšlské ilegální KSČ, toto zjistil, instruoval Emanuela Hanyka, aby přerušil veškerou spolupráci s nově se tvořícím IV. ilegálním OV KSČ Litomyšl. K tomu také následně došlo, když III. ilegální výbor KSČ v Litomyšli přerušil spojení se St. Zachařem a tím ztratil vazby na Českořebovsko. Propojením těchto dvou ilegálních sítí KSČ, tedy na Litomyšlsku a Českořebovsku, se vytvořila jedna velká síť, která představovala v této době, tedy od konce roku 1940 do počátku roku 1943, komunistický odboj na Pardubicku.²⁵⁾

Ilegální činnost mládeže za II. ilegálního OV KSČ v České Třebové řídili její předseda A. Kraus a F. Pácl. Roztroušené jednotlivé malé skupiny mládeže, jak z České Třebové, tak z okolí, napojené na výbor se v průběhu léta 1941 sjednotily do jedné velké ilegální skupiny s názvem Mladý východ. Do čela byl místo M. Přivratského nově dosazen člen výboru v České Třebové F. Žaba s krycím jménem Gusta.²⁶⁾ Později se ukázalo, že jeho volba nejspíš nebyla příliš šťastná.

Ilegální časopis Mladý východ proti Hitlerovi začal Žaba vydávat už koncem roku 1941. Jeho obsahem byly informace z rozhlasových vysílání z Moskvy a Londýna. Jednalo se především o zprávy dokumentující situaci na frontách, stav nacistického hospodářství a celkovou politickou situaci. Poslech radiových stanic se uskutečňoval v podkroví domu u rodiny Coufalových, rodičů manželky F. Žaby. Rozvoj časopisu prováděli především Bartoniček, Dědek a Žaba. Několik čísel bylo odvezeno do Litomyšle, kde byla předána F. Famfulíkovi, jenž zařídil s pomocí dalších spolupracovníků včetně J. Malocha jejich distribuci mezi místní obyvatelstvo. Spolu s Žabovým časopisem bylo také šířeno ilegální Rudé právo.²⁷⁾ F. Žaba

25) M. ČÍŽEK, *Protinacistický odboj v České Třebové*, s. 87–88.

26) *Tamtéž*, s. 97.

27) Soukromá dokumentace J. Daškové, Československý rozhlas, pořad *Hrůza zvaná Flossenbürg*, vypráví J. Maloch, Hradec Králové, 1983.

vydával časopis až do jara 1942, kdy celou výrobu svěřil Ladislavu Sršňovi. V druhé polovině roku 1942 byl F. Žaba totálně nasazen na práci v Mostě, odkud po krátké době uprchl zpět na Pardubicko, kde se mohl opět plně věnovat ilegální činnosti.²⁸⁾

V jarních měsících roku 1943 došlo v okolí České Třebové k rozsáhlému zatýkání. Tomu předcházela vražda Františka Kolčavy z Kozlova, ke které došlo v noci z 3. prosince 1942. V ranních hodinách podal na policii v České Třebové pan Tojmar (dělník v ČMD) oznámení o nálezu mrtvoly neznámého muže, jež ležela ve sněhu na staré cestě z Kozlova do České Třebové.²⁹⁾ Za střelce byl označen a tedy z vraždy obviněn F. Žaba, kterému se stala důvodem pro násilný čin Kolčavova výhrůžka. Ten se totiž odmítl zapojit do mládežnického odboje a tvrdil, že ilegální organizaci vyzdradí.

F. Žaba nebyl jako ostatní komunističtí odbojáři z Českořebovska zatčen pardubickým gestapem, ale přímo pražským při své návštěvě Prahy v bytě E. Švabinské (Polní ulice na Petřínách čp. 12) v ranních hodinách 10. února 1943.³⁰⁾ Hned po prvním výsledku byl však odeslán do Pardubic.

Jednotný pohled na osobu F. Žaby neexistuje, avšak pamětníci i Alois Aschenbrenner, který F. Žabu vyslýchal, se shodli, že to nebyl žádný konfident. To se i sám zatčený snažil vzkázat členům ze své odbojové skupiny během čekání na smrt v cele v Berlíně-Brandenburgu. Fáma o Žabovi jako konfidentovi vznikla nejspíš kvůli jeho zatčení již v lednu 1943, kdy po prohledání jeho bytu v Kozlově byly objeveny klíčové dokumenty – ilegální tiskoviny, sešit se seznamem nejbližších spolupracovníků a záznamy o výběru členských příspěvků. Poté se uskutečnila vlna zatýkání. Pan Chadima, také vězeň, podal svědectví o věznění Žaby na gestapu. Při výsleších prý držel „jazyk za zuby“ a všechnu vinu nechával na sobě, nicméně poté se měl v cele zbláznit a přiznat více, než s jistotou věděl.

Na gestapu s ním bylo podle výpovědí některých spoluvězňů zacházeno jako s prominentním vězněm. Podle jiných podstoupil tvrdé výslechy, po kterých promluvil. Na základě materiálů o Žabovi jako vůdčí osobnosti Mladého Východu a osobě, která stála podle mnohých místních pamětníků na počátku velkého zatýkání odbojářů v Pardubickém kraji, usuzuje Martin Čížek, že byla po válce snaha některých jeho blízkých kolegů jeho jméno pošpinit a sebe postavit na přední místa českořebovského odboje.³¹⁾ Do-

28) J. NEPRAŠ, *Litomyšlsko v odboji*, s. 53.

29) M. ČÍŽEK, *Protinacistický odboj v České Třebové*, s. 102–103.

30) J. NEPRAŠ, *Litomyšlsko v odboji*, s. 55.

31) M. ČÍŽEK, *Protinacistický odboj v České Třebové*, s. 118.

dnes existuje mnoho nejasností ve spojitosti s touto osobou.³²⁾ Problémem je absence materiálů gestapa, kde bychom mohli najít odpovědi nejen na otázku Žabovy případné spolupráce s ním. Příslušníci pardubického gestapa totiž stačili před svým útekem v květnu 1945 celý archiv zlikvidovat.³³⁾

Žaba byl 18. září 1943 odsouzen nacistickým soudem za přípravu velezrady k trestu smrti. Ten byl vykonán dne 25. října 1943 v 16.52 hodin ve věznicí Brandenburg, kam byl s dalšími 71 odsouzenými převezen 24. září 1943.³⁴⁾

Venkovní služebna gestapa v Pardubicích

Po vstupu německých vojsk na československé území v březnu 1939 vzniklo v Čechách jedenáct venkovních služeben tajné státní policie, tzv. Aussendienststelle (dále AD). Obecně gestapo a bezpečnostní služba (Sicherheitsdienst, dále SD) jako pilíře okupačního režimu stály (ať přímo – v případě gestapa jako výkonné složky, či nepřímo – v případě SD) za smrti velkého množství lidí z Československa, kteří byli zabiti při vyslýchání, na popravištích, ve věznicích a vyhlazovacích koncentračních táborech.

Gestapo v Pardubicích sídlilo a užívalo čtyři budovy. Služebny gestapa byly zpravidla umístovány do center měst. Tři z těchto budov se nacházely na Náměstí republiky, jež bylo za okupace přejmenováno na Náměstí vítězství (Victoria Platz). Šlo o budovy dnešního krajského úřadu (dříve poštovní ředitelství, za války sídlo Oberlandrátu, gestapa a dalších německých institucí), Krajské knihovny a o levé křídlo hotelu Grand. Čtvrtý objekt byl Zámeček, nechvalně proslulý coby německé popraviště za heydrichiády, který se nacházel v městské čtvrti Pardubičky v Husově ulici (Huss Gasse). Hlavní a nejdůležitější z těchto budov byla samozřejmě budova Oberlandrátu, bývalého poštovního ředitelství, která byla nejrozsáhlejší a nejprostornější nemovitostí, kterou gestapo disponovalo.³⁵⁾

Platilo nepsané pravidlo, že čím méně bylo příslušníků tajné policie, tím více se musel represivní aparát opírat o domácí donašeče – konfidenty. V červnu 1942 bylo 29 úředníků pověřeno dohledem nad přibližně 450 000 lidmi v oblasti.³⁶⁾ To by se nedalo provést za nečinnosti udavačů, kolabo-

32) *Tamtéž*, s. 112–114.

33) *Tamtéž*, s. 108–109.

34) J. NEPRAŠ, *Litomyšlsko v odboji*, s. 56.

35) Martin PLACHÝ, *Pardubická služebna gestapa jako součást nacistického perzekučního aparátu*, Pardubice 2012 (diplomová práce FF Univerzity Pardubice), s. 20.

36) Viz URL: <<http://heydrichiada.pardubice.eu/gestapo-kolaborace.html>>, [cit. 22. 1. 2013].

rantů a konfidentů z řad obyvatelstva. Do blízkého i dalekého okolí Pardubic zajížděli členové tajné policie na kontroly i pro potraviny a zjišťovali plány o ilegální práci odbojářů. V Pardubicích v roce 1939 vznikla a začala působit česká kolaborantská organizace Árijská pracovní fronta (APF), která se stala zdrojem konfidentů gestapa. Počet jejích členů se pohyboval okolo 500. Programem a přesvědčením o správnosti nacistického světového názoru se řadila mezi pět nejnebezpečnějších českých organizací tohoto typu. V čele skupiny kolaborantů stál nedostudovaný strojní inženýr Bedřich Opletal. Skupina se však nikterak velké obliby a důvěry u Němců nedočkala.

Personální složení pardubického gestapa nebylo po celou dobu jeho existence příliš jednoduché. Chybělo zde zejména dlouhodobé vedení pod jedním velitelem. Právě pro pardubickou úřadovnu je typické střídání jejího nejvyššího velení včetně štábu, a to ve čtyřech vlnách jdoucích po sobě.³⁷⁾ Rodiny členů pardubické tajné policie bydleli v centru města (ulice U stadionu čp. 1935). Příslušnost k elitnímu útvaru přinášela příslušníkům gestapa řadu hmotných a sociálních výhod. Jejich motivací bylo zajištění vlastní budoucnosti (získávání majetku, kariérní růst či likvidace odpůrců režimu). V poválečných letech se ukázalo jako velmi obtížné identifikovat jednotlivé členy gestapa ve spojení s jejich zločiny. Identifikace se pro nedostatek portrétních fotografií, podle kterých mohli přeživší poznat své trýznitele, stala velkým problémem.³⁸⁾

Převoz J. Malocha autobusem z Litomyšle na AD pardubického gestapa v doprovodu čtyř četníků proběhl bez větších komplikací. V té době zde ve funkci velitele SS – Hauptsturmführera působil kriminální komisař a bezohledný kariérista Gerhard Clages (1902–1944) se svým zástupcem, vrchním kriminálním sekretářem, SS – Untersturmführerem Waltrem Lehmem (1891–1950).³⁹⁾ G. Clages v Pardubicích proslul zaváděním brutálních metod vůči zatčeným českým občanům. Sám osobně tloukl své oběti a nařizoval podřízeným zostřeně výslechy. Tito dva byli postrachem pro ty, kteří se dostali do jejich područí. Nechyběli ani další. V poválečné výpovědi příslušníka gestapa Huberta Hanauskeho je mj. uvedeno i personální složení pardubické služebny gestapa (jeho výslech

37) M. PLACHÝ, *Pardubická služebna gestapa*, s. 24.

38) M. PLACHÝ, *Pardubická služebna gestapa*, s. 24. Do 80. let 20. století zůstávaly fondy Berlínského dokumentačního centra uzavřeny. V něm bylo americkou armádou shromážděno a uchováno cca 11 milionů karet členů NSDAP (90 %) a 600 000 osobních složek členů SS.

39) Oldřich SLÁDEK, *Zločinná role gestapa: nacistická bezpečnostní policie v českých zemích 1938–1945*, Praha 1986, s. 446.

prováděla právní komise ONV 18. června 1945).⁴⁰⁾ Gestapo obecně bylo při výsleších pověstně svými brutálními výslechovými metodami a mučením.

První zážitek, který uvedl J. Malocha a další do reality méněcennosti, byl, když měl přijít na řadu jeho výslech. Za dupotu hlídače stáli všichni zatčení čelem ke zdi a čekali na vyvolání svého jména. Během toho přivedli v dece zbitého F. Famfulíka, zatčeného 20. dubna 1943. Při konfrontaci, kdy z kanceláře hlásili jméno, datum narození a bydliště, měl Famfulík potvrdit, zda údaje souhlasí. Kývnutí na souhlas pak udělalo ze všech přítomných nepřátele říše. V tu chvíli viděli Famfulíka naposledy a byli odvedeni do cel. Tentokrát už za řvaní, mlácení a kopanců. V cele se Maloch seznámil se spoluvězněm Ryšavým z České Třebové, který mu dával rady ohledně chodu věznice. Jedna z nich zněla: „*Dej pozor, co se ti bude zdát. První sen v base se vyplní.*“⁴¹⁾ Jeho sen o návratu domů za manželkou se mu o dva roky později skutečně vyplnil. Byl to mimo jiné i tento sen, který J. Malochovi dodával potřebnou sílu a víru.

Dokumentace a výslech vězňů

„Nepřátelé říše“ byli fotografováni ze tří stran. Dále jim byly odebrány otisky prstů a byl proveden výslech. Ten probíhal v sídle Oberlandrátu, kde se nacházely kanceláře gestapa. Vězňové tam byli převáženi nákladním autem. J. Maloch byl vyslýchán v prvním poschodí v pátých dveřích. Zde se setkal s komisařem Aloisem Aschenbrennerem, který zpočátku vypadal přívětivě. Opak byl však pravdou. Za řevu a úderů podepsal J. Maloch protokol tzv. DKV (do konce války). Při dalším výslechu kvůli ověření informací, vypo- vídal stejně. V tu chvíli si uvědomil, že F. Famfulík neprořekl balíček s dynamitem, který mu v den svého zatčení dal do rukou. Skupina okolo autora vzpomínek, zabývající se distribucí letáků, byla pro gestapo malý případ, a proto se jim příliš dlouho nezdržovali. Maloch zde zůstal do 2. července 1943. Toho dne uprostřed noci za řvaní „*Los, los!*“ byli vězni vyhnáni ze svých cel na chodbu a odtud na dvůr. Zde vytvořili pětistupy a byla zkontrolována jména. Poté se vydali vstříc pardubickému nádraží. Zde se naposled někteří snažili vzkázat svým rodinám informace o svém převozu skrze příslušníky policie či obyvatelstvo. Na pardubickém nádraží byli všichni natlačeni do vagonů a odvezeni směrem na Terezín (okr. Litoměřice).

40) M. PLACHÝ, *Pardubická služebna gestapa*, s. 24.

41) Vzpomínky J. Malocha, s. 33.

Příjezd do Terezína

V následujícím odstavci, vyňatém z paměti, je autorem mylně uvedeno místo, kde byl transport vyložen a odkud se vydal na pochod vstříc svému novému domovu. Oním místem nebyly Hanušovice, nýbrž Bohušovice nad Ohří. Přilehlá vesnice u Terezína v průběhu války plnila úlohu ústřední železniční spojnice. Až v pozdějších letech byla vytvořena přímá železniční přípojka z Bohušovic do Terezína.

„Z Hanušovic nás vedli pěšky ke křižovatce do Litoměřic, kde jsme odbočili na silnici vedoucí okolo města Terezína, teď židovského ghetta. Pak alejí k Malé pevnosti. Z dálky už nás vítaly mohutné, travou zarostlé valy šancí a stará, masivní brána pevnosti, na které byl nápis – Arbeit macht frei. Brána otevřela svou mohutnou tlamu a pevnost nás pohltila.“⁴²⁾

Interview s bývalým vězňem Luděkem Eliášem nám přináší další důležitá svědectví o prvních hodinách v obcích Bohušovice a Terezín.⁴³⁾ Problém transportů vidí Eliáš mimo jiné v pochodu, který museli transportovaní vězni absolvovat po příjezdu od vagónů do pevnosti (2–3 km). Mnozí, především staří, neměli tolik síly, aby několik kilometrů donesli své věci přivezené z domova. *„Celý ten transport musel jít pěšky. Byly tam sice nějaké káry, na které se mohly naložit největší zavazadla. [...] Bylo to těch povolených 50 kilogramů, které si tenkrát židé směli zabalit, což je značná váha, hlavně pro staré lidi. A tam samozřejmě začaly právě ty problémy, poněvadž tam už byli SS-mani. Ti staří lidé se toho svého posledního majetku nechtěli vzdát, chtěli ho na ty vozy naložit. Tam už prostě došlo k surovostem a incidentům.“⁴⁴⁾*

Terezín – malá pevnost či velký tábor

Terezín leží v litoměřickém okrese, kde vznikl na sklonku 18. století jako pevnost. Ta měla pomáhat při obraně habsburské monarchie. Z téměř bezvýznamného městečka se během druhé světové války stala nejznámější přestupní stanice v Čechách, kterou prošly tisíce lidí směřujících do koncen-

42) Vzpomínky J. Malocha, s. 39.

43) Luděk Eliáš se narodil roku 1923 ve Slaném, za okupace byl označen za Žida a deportován do ghetta v Terezíně, odtud pak do vyhlazovacího tábora v Osvětimi-Březince a poté do koncentračního tábora v Sachsenhausenu. Osvozen byl na pochodu smrti mezi Varnsdorfem a Litoměřicemi. Po válce se vyučil číšníkem a od roku 1956 působil jako herec v Ostravě.

44) Martin ŠMOK, *Příjezd do Terezína*, Metodický portál: Digitální učební materiály [online], 15. 06. 2009, dostupné z URL: <<http://dum.rvp.cz/materialy/prijezd-do-terezina.html>>, [cit. 2. 2. 2013].

tračních táborů na všech světových stranách. Tehdy zde nacisté vybudovali největší komplex vězeňských zařízení v Československu.

V roce 1940 nabídl zplnomocněnec německé branné moci v Čechách šéfovi pražského gestapa dr. Hansi-Ulrichu Geschkemu terezínskou Malou pevnost. Ideální strategická poloha v centru Čech nabízela blízkost venkovních služeben gestapa, poměrně snadnou dostupnost pro převážení vězňů také z pražské řídicí úřadovny na dodatečné výslechy a snadné hlídání vězňů, které bylo umožněno vysokými valy, příkopy a šancemi. Šéf pražského gestapa Geschke se 15. května 1940 obrátil na Oberführera Heinricha Müllera, šéfa gestapa v Hlavním říšském bezpečnostním úřadě (RSHA), se žádostí o souhlas se zřízením policejní věznice v MP. Müller uznal potřebu a požadovaný souhlas udělil.⁴⁵⁾ Záměr zrealizovat v MP policejní věznici pak gestapo rychle realizovalo. Velitel MP a válečný zločinec Heinrich „Pind“ Jöckel vypovídal před Mimořádným lidovým soudem v Litoměřicích, že 9. června byl telefonicky spojen s Geschkem, kde mu bylo oznámeno, aby byl další den připraven na cestu do Terezína na prohlídku MP spolu s ním a velitelem pankrácké věznice gestapa Paulem Soppou. Po prohlídce bylo určeno, že zde bude Jöckelovo nové působiště. V následujících dnech přijeli první vězni do Terezína, aby vybudovali potřebné zařízení (podle vězeňské kartotéky přišli 14. června 1940).⁴⁶⁾

Od června 1940 tak řídicí úřadovna gestapa v Praze měla pobočnou policejní vězeňskou jednotku podřízenou pankrácké věznici, která později nabývala podoby koncentračního tábora. Na podzim 1941 zde v kasárnách zřídili nacisté židovské ghetto. Postupem času byli obyvatelé Terezína vystěhováni a Terezín se stal domovem, většinou na krátkou dobu (do „konečného řešení“), židovského obyvatelstva pod správou Říše. Oficiální označení MP bylo „Geheime Staatspolizei – Staatspolizeileitstelle Prag – Polizeigefängnis Theresienstadt“ (česky: Tajná státní policie – řídicí úřadovna státní policie Praha – policejní věznice Terezín). Ambice Jöckela a touha vybudovat věznici po vzoru nacistických táborů jej dovedla k tomu, že v květnu 1941 byla jeho podřízenost Soppovi zrušena a Jöckel od té doby podléhal přímo veliteli pražského gestapa.⁴⁷⁾

45) O. SLÁDEK, *Zločinná role gestapa*, s. 38–39.

46) Václav NOVÁK et al., *Malá pevnost Terezín*, Praha 1988, s. 30.

47) Oldřich SLÁDEK, *Od „ochrany“ ke „konečnému řešení“*. *Nacistický teror v českých zemích v letech 1939–1945*, Praha 1983, s. 39.

Terezín

Jedna z velkých kapitol v zápiscích J. Malocha se nazývá „Terezín“, s podtitulem a heslem „Arbeit macht frei“ (práce osvobozuje). Autor se jen v krátkosti zmiňuje o tom, co se učil ve škole o Terezíně, dokud jím sám neprošel a nepoznal ho na vlastní kůži. Zmiňuje se, že pevnost byla zbudována v dobách Marie Terezie. Dále, že v roce 1882 měla být pevnost pro vojenské účely zrušena a zřízeno tam bylo vězení. Zřejmě se snažil navázat na vznik a vývoj tábora, jak ho znal ze své zkušenosti. V době založení trestnice a věznice také umírali lidé za zdmi Terezína na hlad a nemoci. Avšak horší než běžné věznění mu přišla tzv. „inkvizice“ v pevnosti. Podle autora byl nacisty zmodernizovaný tábor jen sloučením vězení s inkvizicí a sloužil na odstraňování všeho, co stálo v cestě nacismu; samozřejmě bez soudů a právního podkladu.⁴⁸⁾

Před vlastním vyprávěním o zážitcích z jeho transportu a o osudech jednotlivců z Terezína uvádí J. Maloch, jako většina jeho současníků, všeobecný popis pevnosti, vedení tábora, komanda, stravování a vůbec celý denní řád a život v pevnosti. Nehovoří však o židovském ghettu za branami MP. Některá tato fakta se pokusím porovnat se vzpomínkami dalších současníků a s popisem pevnosti, jejího chodu apod.

Rozdělení pevnosti

V době, kdy přišel J. Maloch do Terezína, měla pevnost tři části. Staré dvory I., II. a III. Nový moderní čtvrtý dvůr se teprve budoval.

Dvůr č. I. – vrátnice, kancelář strážných, kancelář na přejímku vězňů, sklad oděvů.

Dvůr č. II. – větší než dvůr č. I., zde se odbývaly například apely, byla zde kuchyně, sklad pro kuchyň a holič. Naproti byly cely č. 4 a 5. Vpravo za branou byla balíčkárna, tři cely samovazby č. 1, 2 a 3, kde byli pouze židé, namačkaní tak, že museli spát ve stoje.⁴⁹⁾ Mezi celami č. 6 a 7 byl klenutý průchod, kudy se přes most přišlo k márnici a do cel č. 8 a 9. S prvním a druhým dvorem sousedila vila ředitele Jöckla, se zahradou a bazénem. Dále tam byla spleť příkopů a šancí a tam někde vzadu bylo popraviště.⁵⁰⁾

48) Vzpomínky J. Malocha, s. 42.

49) „...a č. 3, kde byli pouze židé, namačkaní tak, že museli spát ve stoje.“ *Tamtéž*, s. 44.

50) Vzpomínky J. Malocha, s. 44–45. K bližšímu popisu jednotlivých částí Malé pevnosti srov. Antonín MACHT, *Pankrác, Terezín, Malá pevnost*, Praha 1946, s. 40–46.

Dvůr č. III. – ženský dvůr, který byl za vrátnicí na pravé straně cesty a sousedil s dílnami. Bylo tam i několik cel, kam byly umístovány nové „přírůstky“, které přišly transportem do Terezína. Cely č. 31 a 32 byly vlastně izolace, kde vězňové museli určitou dobu setrvat po příjezdu. Potom byli přeloženi na dvůr č. II, kde vyfasovali oblečení a byli zařazeni do komanda.

Dvůr č. IV. – za pobytu J. Malocha se, jak již bylo výše zmíněno, teprve budoval. Dokončen byl v roce 1944. Stavbu prováděli tzv. háftlinci (vězni) a o vikendech brigády.

„Na izolaci nás nechali asi čtrnáct dní uležet, otláčit na podlaze a pryč-nách bez slavníku. Dostali jsme se na druhý dvůr, určili nám cely a šli jsme si pro oblečení. [...] Dostal jsem se na celu číslo 8. [...] Naproti naší cele byla devítka. Tam byli skoro všichni Třebováci. Mladí kluci a samá „žabovina“ (Žaba byl konfident). Hodně jsem se zkamarádil. Byl tam Vašek Junek,⁵¹⁾ Vašek Janoušek, Morkéz, Václavek, Starší Beran a Kotyza a další.“⁵²⁾

Kromě J. Malocha podal svědectví o celách č. 3 a 4 rovněž J. Bureš: *„To nebyl vyhlazovací tábor pro ty, které nepokládali za Rusy a židy. To nebyl vyhlazovací tábor. To byl tábor, kde se hodně pracovalo, málo jedlo. Ale kde bylo možno přežít. [...] Vyhlazovací tábor to byl pro Rusy, židy. To byla myslím cela číslo 3 a 4.“⁵³⁾* M. Kocman pak situaci popsal takto: *„Ti Rusové, to byli ti, kteří se pokoušeli o útěk jako vojenští zajatci, váleční zajatci. A židé to byli ti židé, kteří kromě toho, že byli židé, tak pracovali ilegálně proti říši.“⁵⁴⁾*

Z vyprávění J. Bureše a M. Kocmana získáváme další autentická svědectví, která dokládají v těchto dvou celách mnohem horší podmínky k životu, než měli další vězni. Dovídáme se též, že i za zdmi terezínské MP se organizovala a probíhala ilegální činnost. Tu měl vést Arnošt Lorenz⁵⁵⁾ se skupinkou vězňů, zapálených do odbojové činnosti, kteří se snažili obstarávat jídlo vězňům ze zmíněných cel.

51) Nečitelné – možná Juvek.

52) Vzpomínky J. Malocha, s. 59–60.

53) Martin ŠMOK, *Příjezd do Terezína*, Metodický portál: Digitální učební materiály [online], 15. 06. 2009, dostupné z URL: <<http://dum.rvp.cz/materialy/prijezd-do-terezina.html>>, [cit. 2. 2. 2013].

54) *Tamtéž*.

55) V. NOVÁK et al., *Malá pevnost Terezín*, s. 267–269. Arnošt Lorenz (21. 10. 1914, Kralupy n. Vltavou – 30. 5. 1944, zastřelen Terezíně). Málo zmiňovaný, přesto významný komunistický odbojář. Vydával vlastní ilegální časopis Svět proti Hitlerovi a část nákladu Rudého práva. Je zmíněn ve Fučíkově Reportáži psané na opráctve.

Velící sbor (velitelé, dozorcí, strážé) očima svědků

Nyní se pokusím porovnat tvrzení z různých pramenů se vzpomínkami J. Malocha. V těch autor mj. uvádí sedm jmen z velícího sboru MP, která patřila těm, kteří páchali a na jejichž rozkazy zde byly páhány ty nejhorší zločiny. Právě těchto sedm strážných a velících důstojníků zanechalo v J. Malochovi nejhlubší vzpomínky na okamžiky utrpení a brutality v Terezíně. Jsou to jedny z nejčastěji zmiňovaných osob válečných zločinců MP, objevujících se v audio/video zpovědích a v písemných pramenech. J. Maloch je ve svých pamětech charakterizuje následovně: „*Tenhle společek, když přišla zvláštní zásilka a rozkaz z Prahy, konal i popravu. Všichni byli oddaní služebníci fašismu, předháněli se, kdo bude nejsurovější, kdo bude mít nejvíce mrtvých na svém kontě. A hlavně, aby dokázali, že jsou zde na místě a nemuseli na frontu.*“⁵⁶⁾

Konkrétně se jednalo o následující osoby:

1) SS – Hauptsturmführer **Heinrich Jöckel** (1898, Offenbach n. Mo-
hanem –26. 10. 1946, popraven v Litoměřicích)

Nejspíše v každých sepsaných vzpomínkách vězňů z Terezína se vyskytuje jméno H. Jöckela, ačkoliv často zkomolené. Příčinou je s největší pravděpodobností znalost tohoto jména jen verbálně.

„*Velitel Malé pevnosti a pán nad životem a smrtí byl SS Obersturmba-
führer⁵⁷⁾ Jökl, od vězňů přezdívaný Pind'a. Bývalý malíř pokojů, věrný ka-
marád a služebník fűhrera. Slušela mu vysoká esesčapka se zkříženými hnáty.
Pod čepicí naježený hitlerovský knír. Nadutě chodil pevností s napoleonovsky
zastrčenou rukou za blůzou. Když jsi ho viděl, myslel bys, že má původ barona
zkříženého s hrabětem. Tak se nosil. Ale zatím barvy, laky. Objevil se málokdy,
to když měl špatnou náladu nebo měl nedobré zprávy a to se přišel vyřádit.
Běda tomu, kdo mu padnul do jeho orlího zraku. Roztrůskal a rozdupal ho
na cimprcamp. Těžko dávali takovou oběť dohromady.*“⁵⁸⁾

Podobně vzpomíná i J. Bureš: „*Velitelem celé té pevnosti byl nějaký
Jöckel, který byl v hodnosti nějakého Obersturmbaführera a toho chytli po
válce a v Litoměřicích ho soudili a pověsili ho. My jsme mu říkali Pind'a. On
měl dva psy taky, vlčáky. A ty psy, když se mu to zlíbilo, tak ty psy poštvál na
vězně a ty potrhali ty vězně, lýtka jim vykousali. To byl strašlivý pohled.*“⁵⁹⁾

56) Vzpomínky J. Malocha, s. 46–48.

57) Hodnosti SS v této i následující vzpomínce jsou zkomoleny. Správný název zněl Obersturmfűhrer.

58) Vzpomínky J. Malocha, s. 46–48.

59) Martin ŠMOK, *Přijezd do Terezína*, Metodický portál: Digitální učební materiály [online], 15. 06. 2009, dostupné z URL: <<http://dum.rvp.cz/materialy/prijezd-do-terezina.html>>, [cit. 2. 2. 2013].

2) SS – Oberscharführer **Stephan Rojko** (15. 12. 1910, Hörbing – 12. 10. 2000, Štýrský Hradec)

Působil v MP v letech 1940–1945, byl „pravou rukou“ velitele pevnosti H. Jöckela. Po válce utekl do Štýrského Hradce. Později byl odsouzen k doživotnímu trestu, ale v roce 1975 byl podmíněčně propuštěn.

„Další byl nejobávanější zabiják Rojko, povoláním kostelník, který s božím heslem „miluj svého bližního“ tloukl a kopal stejně, jako jeho šéf. Klátivým krokem se ubíral pevností a sháněl oběti. Bůh buď milostiv tomu, kdo se mu připltel do cesty.“⁶⁰⁾

„Jindy by byli za podobný přečin [Rojko vězně zastihl mimo celu] potrestáni všichni obyvatelé cely, třebaže se přestupku dopustil jen jeden. Musili celou hodinu ležt po břiše po dvoře, a kdo se dost rychle nehýbal, byl povzbuzován kopanci nebo i ranami bičem. Nad hromadou lezoucích lidských červů se pyšně usmíval Rojko.“⁶¹⁾

3) SS – Scharführer **Anton Malloth** (13. 2. 1912 – 31. 10. 2002, Straubing)

Působil v MP v letech 1940–1941 a 1943–1945 jako velitel II. dvora a nakonec stavebního komanda. V březnu 1945, když přijel transport z Osvětimi, umlátil podle Rudolfa Svačiny s dozorcí asi 25 vězňů, zřejmě polských Židů. Další svědek jej usvědčil z vraždy na podzim 1944. Podle výpovědi Malloth tloukl jednoho vězně holí po hlavě a těle. Ten se po 20 ranách zhroutil a dozorce do něj začal kopat a dupat mu na žebra, až se mu začala z úst valit krev.

„Na bitého křičel, aby vstal, a nadával mu ‚smradlavý Žide‘ a ‚židovské prase‘.“⁶²⁾

„Málo jsme vidali bachaře Malotha. Byl víc mimo pevnost. Přezdívali mu ‚Schöne Tony‘. Fešák on byl.“⁶³⁾

4) SS – Scharführer **Willi Meyer**

Willi Meyer, přezdívaný „Divoký Bill“, pracoval v MP v letech 1943–1944.

„[...] mladý Scharführer, nazývaný Divoký Bill. Na tváři měl velikou jizvu, která mu zůstala po zranění na ruské frontě.“⁶⁴⁾

„Ráno jsme stáli v Litoměřicích jako každý den u nádraží. Koukám, naproti mně leží na chodníku celá nenačatá cigareta. Chlapům lezo

60) *Tamtéž*.

61) Fridolín MACHÁČEK, *Plzeň, Terezín, Flossenbürg*, Praha 1946, s. 60.

62) Viz URL: <<http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/sadista-z-terezina-anton-malloth-unikal-spravedlnosti-55-let>>, [cit. 2. 2. 2013].

63) Vzpomínky J. Malocha, s. 48.

64) *Tamtéž*, s. 63–64.

z toho oči z důlků, ale nikdo si netroufl pro ni sáhnout. Vystrčím hlavu z řady, koukám nahoru, dolů, nikde nikdo. Skočím jako lev, ale než jsem skočil zpátky, vyrazil za živým plotem Divoký Bill, který tam cigaretu nalíčil. Rozbil mě kloudně nos, ale cigaretu mi nevzal. Chtěl se vytáhnout před holkou, která se z rohového činžáku na jeho exhibici dívala. Já mu nalít. Uznal jsem, že jsem blbej.“⁶⁵⁾

5) SS – Scharführer **Albert Neubauer** (1898 – 27. 9. 1948, odsouzen k smrti v Litoměřicích)

Působil v MP 1940–1945, kde vedl dohled nad zemědělskými pracemi. „*Nic kloudného v něm. Absolvoval všechny akce se šéfem, podával mu třeba hole a klacky a do jeho sóla se nikdy nepletl.“⁶⁶⁾*

6) SS – Scharführer **Albin Storch** (15. 9. 1907 – 1. 7. 1972, sebevražda ve věznici)

Působil v MP 1940–1943. Poté byl odvelen na frontu. Vězni, kteří ho pozorovali při mučení, nabývali přesvědčení, že jeho sadismus vyvěrá z psychické i fyzické úchylnosti. Jeho jméno obsahuje i název komanda, tzv. „Storchkomando“.

„*Jemu podobný [Rojkovi] byl zabiják Storch, který na to měl dokonce komando. Ten měl denní normu zasypat nebo utopit dva židy.“⁶⁷⁾*

7) SS – Scharführer **Kurt Wachholz** (berlínský soud ho v roce 1968 odsoudil k smrti)

„*Bachař Wachholz měl zas sklad oděvů, kde přerážel hole o zadky a hřbety těch, kdo si šel měnit oblečení. Taky pěkný ptáček.“⁶⁸⁾*

8) **Karl Matz**

„*Šofér“ gestapa. K popravám chodil dobrovolně a s potěšením. J. Maloch se sice o jménu nezmiňuje, nicméně následující popis chování a práce se rovná, podle publikace V. Nováka,⁶⁹⁾ jménu K. Matz:*

„*Poslední byl malý zavalitý Rakušák, věčně dobře naložený, který byl šoférem. [...] konal i popravy.“⁷⁰⁾*

65) *Tamtéž*, s. 75–76.

66) *Tamtéž*, s. 47.

67) *Tamtéž*.

68) *Tamtéž*, s. 47–48.

69) V. Novák zmiňuje i další jména z terezínské MP: H. Mende, W. Schmidt, H. Kunze, E. Zeineck, H. Fischer, F. Feurlein, K. Erban, H. Rollof, R. Sturm (Kobylí hlava), Polzer, Brunner, Kremmel (Bubi), Gläser (Mařena), H. Grafík, Hanusch, J. Neumann, H. Wohlenweber ad. V. NOVÁK et al., *Malá pevnost Terezín*, s. 87–127.

70) Vzpomínky J. Malocha, s. 48.

Práce vězňů v MP i mimo ni

Nacisté začali budovat věznice a koncentrační tábory i z důvodu využití vězňů jako levné pracovní síly. Zároveň to měl být i způsob jejich likvidace. Vězni se museli podříditi režimu, ač podmínky, v jakých pracovali, byly nelidské. Pracovalo se zdarma a v maximálně možné pracovní době. Vedení táborů i stráže si touto prací na sebe zároveň vydělávaly. Zařazení na určitý druh práce často rozhodovalo o životě vězně. Mezi lehčí druh patřila práce ve skladech, kuchyních, u písařů, ošetřovatelů aj. K nejtěžším pracím patřily práce stavební a výkopové, v cihelnách, cementárnách a na úpravách tratí:⁷¹⁾ „Z pevnosti jsme byli používáni na různé práce v Terezíně, Lovosicích, Ústí nad Labem a jinde. Pracovalo se na výkopech, vykládání lodí písku, na vrchní úpravě na železnici a podobně.“⁷²⁾

Zpočátku nebylo nutné v uzavřeném prostoru MP stálého pracovního nasazení vězňů. Už i z důvodu toho, že toto nápravné zařízení bylo místem, kde se vězni často střídali. Většina z nich byla v prvních letech nasazena na práci uvnitř pevnosti. Až postupem času začaly vznikat specializované jednotky, tzv. „komanda“, na práci uvnitř i vně pevnosti.⁷³⁾

Vězni byli často přemísťováni i dále na speciální úkoly. V letech 1943–1944 podnikalo spojenecké letectvo nálety na německá města a továrny. Důsledkem toho bylo ukrývání nových továren a především zbrojovek do podzemí. Jednou z takových byla továrna v bývalém vápencovém dole u Litoměřic s krycím názvem „Richard“. Pro novou výrobu získávali nacisté pracovní sílu právě z tzv. přestupních stanic (např. Terezín), koncentračních táborů, nebo jejich poboček. Proto začaly vznikat pracovní tábory, například tábor v Litoměřicích, který se stal pobočkou KT Flossenbürg.⁷⁴⁾

Vnitřní, neboli „lágrové“ komando (Innenkommando)

Velikost vnitřních komand narůstala s postupným rozšiřováním věznice. Jejich počet vzrostl během čtyř let na 42 pro muže, jak uvádí V. Novák podle seznamu z roku 1945.⁷⁵⁾ Vězni zařazení v těchto pracovních skupinách byli ve stálém styku s dozorcí, a proto se museli mít stále na pozoru. Výhodou však bylo to, že se každý den nemuseli vydávat na dlouhý pochod za zdi Terezína. Počet samotných vězňů kolisal dle potřeby úkolu. Jedno

71) Miloslav MOULIS, *Neviditelná fronta*, Praha 1970, s. 30–36.

72) NA Praha, Vzpomínky OV SPB České Budějovice, inv. č. 863, sl. 7 (A. Sperger), s. 10.

73) V. NOVÁK et al., *Malá pevnost Terezín*, s. 150–151.

74) *Tamtéž*, s. 150–151.

75) *Tamtéž*, s. 152.

z nejpočetnějších komand bylo tzv. Baukommando (dozorci Mende, poté Soukup). Bylo to stavební komando, které uvnitř MP budovalo kino SS, bazén, upravovalo cely a byty dozorců aj. Od roku 1943 byla soustředěna většina sil tohoto komanda na výstavbu vězeňského dvora č. IV.

Dalším velkým komandem bylo tzv. Storchkommando. Toto komando mělo na starost polnosti, zahradu a hospodářství v MP. Práce byla často jen záminkou k likvidaci vězňů. Dále to byla komanda Aschenkommando (popeláři), Baderaum (koupelny), Stallkommando (stáje), Karrenkommando (příjem a podání pošty), Kammer (sklad oděvů), Werkstätten (dílny), Wollkommando (tzv. kůžičkárna = stříhání kůže) aj.⁷⁶⁾

„Dále to byla komanda lágrová: úklid pevnosti, práce v zahradě, rovnání materiálu v dílnách. Zlé bylo Storchkomando, planýrování velikého kopce hlíny. Tam byli denně mrtví.“⁷⁷⁾

Vnější komando (Aussenkommando)

Zpočátku se vnější komanda utvářela jen příležitostně po domluvě Jöckela s drobnými majiteli firem a podniků, zemědělci a dalšími. Tato komanda docházela prvně do Terezína, kde plnila úkoly pro vojenskou správu. V pozdějších letech byla od velení pevnosti žádána i dále. Do konce některé skupiny vězňů byly po delší dobu ubytovány mimo pevnost. Zprostředkovatelem mezi firmou a věznicí se stal pracovní úřad v Litoměřicích. Někdy však mohlo dojít k tomu, že kapacita vězňů nedostačovala požadavkům firem. To se mohlo stát buď přílišnou poptávkou po levné pracovní síle, či z důvodu množství transportů směřujících z Terezína. Tuto situaci nejspíše řešil Jöckel doplněním komand nemocnými a starými vězni. Práce ve větších vzdálenostech, např. v Ústí nad Labem, byla obávaná především z důvodu dlouhých pochodů na pracovní místo. Během těchto pochodů byli vězni bití a týráni. Koncem války byla práce v továrnách a na tratích často přerušována nálety letadel. Vězni tak pracovali v bývalém Labsko-zámeckém pivovaru v Litoměřicích, na stavbě silnic do Mlékojed a Bohušovic, v cihelně Litoměřice, firmě Koller v Trmicích, cementárně Čížkovic, přístavu v Ústí, u firmy Schicht a dalších.⁷⁸⁾

J. Maloch byl druhý den, kdy byl propuštěn po čtrnácti dnech z přijímací izolace a přemístěn na celu č. 8, určen pro práci ve venkovním Bahnkomandu. Ti měli na starost výstavbu kolejí a pražců u Lovosic.

76) *Tamtéž.*

77) *Vzpomínky J. Malocha*, s. 50.

78) V. NOVÁK et al., *Malá pevnost Terezín*, s. 161–174.

Po několika dnech těžké práce se přihlásil na práci pro firmu Schicht, kde prováděl vykládku uhlí a slunečnicových semen (ta se brala do kapes). Práce to byla jednodušší, než u Bahnkommanda. Další výhodou této práce byla denní sprcha. Nicméně prach z nakládání semen do sýpky byl tak silný, že později opět přešel zpět k Bahnkommandu, kde vydržel do konce svého pobytu v MP.

Strava

Obecně je známo, že strava, kterou říše poskytovala vězňům v koncentračních táborech, nebyla výživná a ani dostačující. Úlohou stravy v těchto „nápravných zařízeních“ bylo naplnit žaludek vězně takovým množstvím jídla a energie, aby byl schopen práce. Zároveň poskytnout jen tolik energie, aby se vězni nezmohli na odpor a povstání. I potrava zde zaujímal pozici trestu a případně v kombinaci s namáhavou prací se stávala prostředkem likvidace. Základními jídlami a surovinami byly vývary, brambory, patky chleba, margarín, marmeláda, různé slupky či kousky zeleniny, černá káva a neslazený čaj. *„Dvakrát za den patka chleba. Ráno s čajem, večer bylo teprve hlavní jídlo. Druhý kus chleba k tomu buď marmeláda, kousek margarínu a sem tam krvavý vuřt. Někdy i něco vařeného. Polévka nebo nějaký mišmaš ze zeleniny. V poledne pouze a jedině neslazený čaj. To abychom nedostali cukrovku. Za moc to všechno nestálo, hlad nebyl. Přispěly k tomu balíčky, které byly povoleny. Podmínka byla spojení s domovem a dobré chování.“*⁷⁹⁾

Balíčky

Do roku 1943 se balíčky dostávaly od rodin v téměř původním, nepoškozeném stavu. Jen občas z nich dozorcí něco uloupili pro své potřeby. Avšak s postupujícím vývojem války se vykrádání stupňovalo. To se dělo nejvíce po nástupu Fischera do balíčkářny v roce 1944. Pro sebe i dozorce zabavoval vše, co bylo pro vězně, podle jeho mínění, příliš dobré. V těchto chvílích se příbuzní snažili všelijak maskovat výživné potraviny pro své blízké. Např. tuk na černo obarvený živočišným uhlím v krabičce od krému na boty, řádně připálené pečivo atd. Odhalení cigaret či motáků bylo trestáno zákazem posílání balíčků z domova. Zvláštností je, že se za balíčky, ačkoliv častokrát bez obsahu, muselo platit (židé dvojnásob).⁸⁰⁾

„Výdej byl oznámen při večerním apelu. Byla k tomu určena zvláštní místnost. Balíček byl otevřen za naší přítomnosti a prohledán a zároveň

79) Vzpomínky J. Malocha, s. 52–53.

80) V. NOVÁK et al., *Malá pevnost Terezín*, s. 181–186.

byla od všeho brána polovina. Pod stolem měl bachař připraveny tři dřevěné basy. Do jedné putovalo maso, salámy a vše hodnotné, prý pro psy. Do druhé šlo pečivo, vánočky atd. Prý pro krmení kačen. A na třetí basu šlo kuřivo. To zde bylo zakázané.⁸¹⁾

„[...] Někteří vězňové, my ne, ale ti takzvaní árijští vězňové měli možnost dostávat balíčky na pevnost. V některých dobách ty balíčky zabavovali a všechno co v těch balíčcích bylo a těm esesákům se nehodilo, tak to hodili do kuchyně do hrnce a udělal se z toho vývar z toho všeho, ať to bylo sladký, kyselý, slaný. [...] To jsme nazývali všichni tam vězňové „Pind'atopf“. To bylo takzvaně vítané žrádlo, protože to bylo výživné. Nebylo to normálně k jídlu, ale bylo to výživný.“⁸²⁾

„Část balíčků byla vybrána, jak se říkalo pro společnou spotřebu, aby prý se dostalo na všechny. (bábovky, buchty, koláče) [...], z toho všeho se ukuchtila podivuhodná směs, které jsme říkali pind'ato.“⁸³⁾

F. Macháček též popisuje, že často byla tato směs i směsí z cigaret, jelikož častokrát byly ukryty v buchtách. Tato směs dostávala různé názvy, např.: „pind'atopf“, „pind'ato“, „pind'abla“ apod.

J. Maloch po popisu základního chodu tábora uvádí ve vzpomínkách několik příběhů, které se mu do paměti vryly nejvíce. V neposlední řadě se krátce zmiňuje o životě židů a chování k nim.

Transport do nových domovů

„Dva dny se nešlo do práce, připravoval se transport. Terezín, křižovatka cest, začala křižovat.“⁸⁴⁾ Tady se cesty českořebovských odbojářů začaly rozcházet, cíl cesty byl následující: „Maloch, Machata Karel, Machata Franta: Flossenbürg; Beneš Václav, Rovenský František, Famfulik Jan: Buchenwald; Lipavský Alois, Štyndl František, Šmid Karel, Vavřín Jindra: Flossenbürg; Vašek Bláha, František Zachař: Buchenwald.“⁸⁵⁾

Cesta z Terezína začínala po železnici: „Drahou bychom musili z Čech přes Cheb a Hof nebo přes Brod n. L. a Schwandorf do Weidenu, silnicí

81) Vzpomínky J. Malocha, s. 53–54.

82) Dle vzpomínek J. Bureše. Viz Martin ŠMOK, *Malá pevnost Terezín*, Metodický portál: Digitální učební materiály [online], 20. 11. 2009, dostupné z URL: <<http://dum.rvp.cz/materialy/mala-pevnost-terezin-3.html>>, [cit. 6. 2. 2013].

83) F. MACHÁČEK, *Plzeň, Terezín, Flossenbürg*, s. 59.

84) Vzpomínky J. Malocha, s. 104–105.

85) *Tamtéž*.

*pak buď přes Přimdu nebo přes Tachov.*⁸⁶⁾ Transport jako takový probíhal bez větších problémů a řevu strážných. Jedinou nepříjemností J. Malocha byl vřed na jeho noze. V průběhu transportu mu byl sice ošetřen, nicméně i přesto se s bolestí nohy potýkal až do své smrti. Prvně se jelo z Terezína do Prahy a poté se pokračovalo do Chebu a Hofu. Závěr cesty až do Flossenbürgu byl uskutečněn autem. Když se zastavilo v Plzni, všichni byli překvapeni organizovaností občanů a jejich snahou pomoci transportovaným. Dostali najíst a J. Malochovi se dokonce podařilo poslat domů vzkaz.⁸⁷⁾

Autor dále uvádí datum 2. prosince, podle kterého se dá na dalších stránkách dedukovat, že do Flossenbürgu dorazili o dva dny později. Zmiňuje následující zastávky: 2. prosince transport z Terezína do Prahy (Pečkův palác a Pankrác); 3. prosince transport z Prahy do Plzně, Chebu a Hofu; 4. prosince transport z Hofu do Flossenbürgu.

Podle oficiálních údajů se však transport uskutečnil mezi 15.⁸⁸⁾ a 17. prosincem⁸⁹⁾ 1943. Chybný údaj je možné přikládat dlouhé prodlevě mezi prožitými válečnými událostmi a sepsáním vzpomínek.

Po následném věznění v KT Flossenbürg a pochodu smrti se J. Maloch opět shledal se svou rodinou 12. května 1945 v 22.00 hodin. Na posledních stránkách paměti píše: *„Byla to poslední stanice na nejtěžší z dlouhých cest. DOMOV.“*⁹⁰⁾ *„Nikdy nezapomeneme a nezapomeňte i Vy. Pozorně, když jste sledovali moje řádky, kde je popsána pravda o životě bojovníků beze zbraní za dráty koncentráků pak určitě přijdete na to, co to byl a je fašismus.“*⁹¹⁾

Závěrem

Článek se věnuje vzpomínkám odbojáře Josefa Malocha, které vycházejí z jeho života, zejména však z období německé okupace, odboje a věznění v nacistických věznicích a v koncentračním táboře Flossenbürg. Pro účely studie byly vybrány pasáže, vztahující se k Malochově odbojové činnosti a věznění v Malé pevnosti v Terezíně. Cílem příspěvku je ověřit, jakou historickou hodnotu mají tyto vzpomínky.

86) F. MACHÁČEK, *Plzeň, Terezín, Flossenbürg*, s. 75.

87) *Vzpomínky J. Malocha*, s. 108–109.

88) NA Praha, OVS/KT-OVS, 1939–1945, inv. č. 25.

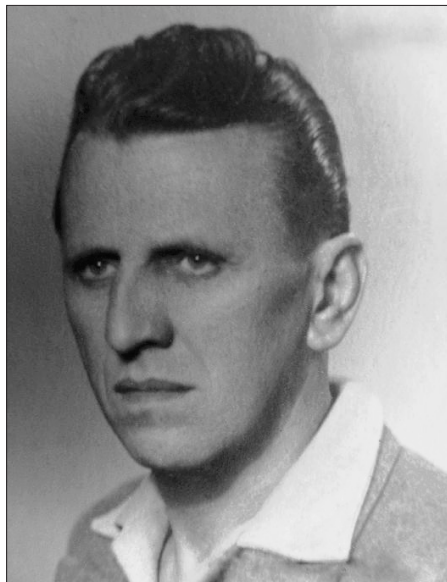
89) *Tamtéž*, inv. č. 21, složka 2, k. 21, Soupis seznamů vězňů KT Flossenbürg pořízených Ústředním pátracím úřadem (Central Tracing Bureau) Armády USA a soupis zkratk použitých v seznamech.

90) *Tamtéž*, s. 278.

91) *Tamtéž*, s. 276–277.

Fakt, že J. Maloch nepatřil k čelným osobnostem odboje, způsobil absenci dosavadního historického zpracování tohoto tématu. Analýza se tak musela opřít o pramenné zdroje úředního charakteru a o vzpomínky pamětníků. Jediným materiálem pro tuto práci byl dozajisté originál vzpomínek sepsaný Josefem Malochem přibližně 30 let po válce. Dalším kritériem pro adekvátní zpracování memoárů bylo autorovo povědomí o místních odbojových jednotkách (okr. Pardubice, Litomyšl, Česká Třebová), organizacích a skupinách. K porozumění přispěly také četné konzultace s dcerou a synem J. Malocha, jelikož důležité je pro dosažení maximální objektivity bezesporu i poznání tehdejších poměrů v rodině, ve městě a přilehlém okolí.

Po prostudování množství vzpomínek z fondů Národního archivu v Praze, z otištěných publikací a článků lze soudit, že dílo J. Malocha je jako pramen jedinečné s ohledem na podrobnosti, které nabízí. Zachycuje množství událostí, na které autor vzpomíná v pozitivním i negativním duchu. Po doplnění o informace z dalších zdrojů bylo navíc možné objasnit i některá další fakta podstatného významu. Domníváme se, že dílo by bylo s drobnými úpravami vhodné vydat knižně, jelikož je na úrovni jiných již vydaných vzpomínkových monografií.

J. Maloch – fotografie z osobních dokladů
(soukromá dokumentace J. Daškové).

WAR MEMORIES OF JOSEF MALOCH AS A HISTORICAL SOURCE

The period of temporary power control over foreign territory is generally called occupation. This word is associated with violence and conflicts in the streets, in prisons, in war fronts, in concentration camps, but also in the political arena. Not only these elements had raised a two side fight. The fight, where on the one hand were the ordinary people who are passively or actively participated in the creation of illegal resistance groups, and on the other hand it was the strength of the German superior nation. Resistance organizations were active in many European countries. Of all the forces trying to resist Nazi occupation body – sabotage, assassinations, spreading illegal prints etc.

The written work analyzes the text which comes from a man who was involved in the resistance movement, have gone through two concentration camps and survived the death march. The work also includes author's findings regarding his view of the Nazi ideology. The work is intended as a supplement for study of many subjects that deal with the occupation, concentration camps, transports, resistance groups, war memories and others.

As a unique part of this work I consider the charting activities and destiny of man, who was not one of the resistance fighters mentioned above, but a common man, whose place in the hierarchy was in lower levels. Memories written by the form and scope of Joseph Maloch are not abundant. I objectively added and possibly corrected the text analysis of J. Maloch written memories by using written memories from National Archive and published books.

Translated by the author.